

ДАЛЕКТОЛОГІЯ КАРПАТ У ЛИСТУВАННІ І. ЗІЛИНСЬКОГО З І. ПАНЬКЕВИЧЕМ*

Нещодавно українська епістолярна документалістика збагатилася унікальним виданням, яке знайомить нас з листуванням двох видатних західноукраїнських мовознавців пер. пол. ХХ ст. – Івана Зілинського, професора Краківського, пізніше Празького університетів, та Івана Панькевича, учителя Ужгородської гімназії, пізніше доцента Празького університету. Упорядником, автором передмови та приміток є відомий карпатознавець, доктор філологічних наук, професор, академік АН України Микола Мушинка, який далеко не вперше торкається постаті І.Панькевича.

У передмові до збірника її упорядник згадує своє знайомство з Іваном Панькевичем, яке в подальшому переросло у спільні наукові пошуки та міцну дружбу.

У приватному архіві І.Панькевича, який був подарований М. Мушинці Мартою Дольницькою, дочкою Панькевича, найоб'ємнішими серед епістолярної спадщини були листи Івана Зілинського до Івана Панькевича протягом сорока років (1913-1951). В архіві І.Панькевича виявлено 83 листи, в архіві І.Зілинського (знаходиться у його внука Богдана в Празі) – 53 листи.

На жаль, зазначає М. Мушинка, не всі листи дійшли до нашого часу. Ряд листів було загублено під час переселення І.Панькевича, деякі навмисне знищили після війни, щоб вони не потрапили до рук органів безпеки і не були використані як компромат.

За свідченням М. Мушинки, в біографії Івана Панькевича та Івана Зілинського було багато спільного. «Обидва вони селянські сини з Галичини. Обидва почали вчитися у Львівському університеті, а вищу філологічну освіту здобули у Віденському університеті під керівництвом таких визначних славістів як В. Ягич, К. Вондрак, М. Решетар, О. Брок та ін. Обидва спеціалізувалися на дослідженнях західноукраїнських говорів, причому обом майже ціле життя довелось жити та працювати поза межами батьківщини: І.Зілинському – у Кракові та Празі, І.Панькевичу – в Ужгороді та Празі» (с.14).

Щира дружба, яка зародилася ще в студентські роки, тривала протягом усього їхнього життя. Про існування цього довголітнього контакту свідчать і опубліковані листи. Читаючи їх, ми ніби слідкуємо за діалогом двох учених, який стосується, в основному, наукових справ. Мовознавці досить активно обговорюють актуальні проблеми своєї роботи, обмінюються думками й порадами, турбуються про вихід майбутніх праць.

З листування ми дізнаємося про наукові праці обох мовознавців, які стали основою їхнього науково-дослідного життя: «Нарис української діалекто-

логії», «Опис фонетики української мови», «Український правопис» І.Зілинського, «Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей» І.Панькевича. Остання у листах має назву «Географія закарпатських діалектів (говорів)». Подається інформація і про незавершені праці обох мовознавців: «Атлас українських говорів» І.Зілинського, «Історія українських закарпатських говорів» та «Словник говорів Закарпаття» І.Панькевича.

Викликає інтерес побажання І.Панькевичу щодо майбутньої праці ученого, яке покликане допомогти колезі якнайповніше відшліфувати свою наукову роботу. «Дуже було б бажаним, щоби ти подав (от хоч би на кінці праці) список назв по змозі всіх закарпатських сіл у фонетичній транскрипції, так як вони звучать в устах простого люду, бо відомий «показчик» С. Томашівського з 1910 р. є певно під тим оглядом недокладний, а Ти ж був майже в кожному селі й певно нотував докладні назви поодиноких місцевостей» (с.147, № 95).

У листах І.Зілинського ідеться про те, як важко йому було працювати в умовах панської Польщі після Першої світової війни, як він мріяв про переселення на Закарпаття. «О зорганізованню якоїсь гуртової праці майже нема в лінгвістичних питаннях, тому я держуся одинцем і працюю сам, що можу, а одинокою людиною, з якою можу поговорити про діалектологічні справи, є проф. Лер-Сплавінські, який поки що відноситься до сих справ дійсно об'єктивно, а навіть прихильно» (с.49, № 16).

Не легше доводилось і І.Панькевичу. Щоденні клопоти і турботи, пов'язані з роботою на Закарпатті, сприймалися ним терпеливо, хоч і здивовано. «Се тим більше для мене дивно, що я зовсім аполітичний чоловік і в ніякім політичному житті не беру участі», – писав він в одному з листів (с.51, № 17).

Діляться учені також своїми думками щодо статей інших мовознавців, обмінюються різними науковими доробками, постійно стежачи за розвитком української діалектології різних регіонів України. Читаючи листи, ми натрапляємо на імена інших відомих дослідників мови, історії, етнографії тощо (напр., Олексій Петров – дослідник історії Закарпаття, Філарет Колесса – музикознавець, Олена Курило, Важни Вацлав – мовознавці та багато ін.). І.Зілинського радує те, що починають з'являтися молоді талановиті науковці, напр., М. Пшепюрська-Овчаренко, Ю. Генік-Березовський, С. Рабій-Карпанська та ін.

Заслуговує на увагу лист, в якому І.Панькевич розмірковує, хто був Іван Бережанин, автор листа до Орлая у 1827 р., в якому досить детально описує закарпатські говори, насамперед фонетичні особливості. На його думку, це був Іван Фогарашій (с.80, № 43).

Цікавими є міркування про написання місцевих топонімів – *Хуст, Тячево, Берегово, Вишко-*

* Мушинка Микола. Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем (1913-1951). – Нью-Йорк – Пряшів, 2008. – 197 с.

во, Мукачево, В. Березній, Собранці, Михайлівці (с.152, № 97), Комарівці, Оноківці, Пудгород (с.157, № 100), Добронь, Загонь та ін. (158, № 101).

Читаючи листи, знаходимо відомості про вживання окремих слів: *гузир* – *гузир* «уживається при снопах», *воробель* – *воробок* – *воробець* – *воробчак* – *семинчур* – *семинчаник* «горобець», *чеснок* – *часнок* «часник», *мовити* – *бесідувати* – *говорити* «говорити», *прич* – *прич* «все» та ін.

У деяких листах порушуються питання про впливи на закарпатські говори інших говорів та мов (№ 94, 97, 99 та ін.) або ж міркування про деякі українські говори, зокрема гуцульські, лемківські, подільські та ін. (№ 87, 88, 99).

Фіксуються міркування мовознавців щодо окремих особливостей закарпатських говорів, зокрема фонетичних. Так, за спостереженнями І.Зілінського, «на Закарпатті менше послідовно виступають протези, ніж у Галичині. Брак протез повстав без сумніву під словацьким впливом, чи може це свідчить, що цей вплив (подібно як слово «лем», а може в парі з ним?, пішов далі на схід, ніж у Галичині? А навіть у Гуцулів виступає це явище (але чи ж би також під словацьким впливом?) не знаю, як та справа мається у румунів?» (с.146, № 94). Обидва вчені обмінюються інформацією щодо вимови окремих звуків, щодо наголосу, уточнюють критерії класифікації закарпатських говорів.

З листів довідуємось і про щоденні турботи, які були в обох науковців. З болем у душі читаєш

про переживання І.Зілінського, коли гестапо арештувало його сина Ореста.

Дуже добре, що М. Мушинка зберіг мову оригіналу листів, не виправляючи їх, згідно з сучасними правописними нормами. Тим самим ми маємо змогу ознайомитися із західноукраїнським варіантом літературної мови 1-ої пол. ХХ ст. Адже обидва мовознавці внесли чимало у дослідження не тільки діалектології, але й літературної мови та правопису, вони були авторами цілого ряду шкільних граматики та правописних довідників.

До надрукованих листів подані чіткі коментарі, які, за висловом упорядника книги, обмежені тільки найстилішою інформацією (с.20).

Опубліковані матеріали мають важливе значення для українського мовознавства. Їх можна назвати своєрідною хронікою однієї з галузей мовознавства – діалектології. Потрібно врахувати й те, що факти, зафіксовані мовознавцями у 20-30-их рр., у сучасних говірках цих місцевостей вже не фіксуються. А деякі села взагалі відсутні на географічній карті.

Читаючи ці листи, ще раз пересвідчуємося, що їх писали вдумливі люди, невтомні та енергійні науковці, широко обізнані з мовознавчими проблемами. З кожного листа ми можемо почерпнути багатий науковий матеріал, що несе надзвичайно цінну і корисну інформацію.

Ольга Миголінець,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови